

ЧЕРНІГІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ім. Т.Г. ШЕВЧЕНКА

О. П. Віхров

**ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ
ГОСПОДАРСЬКИХ ВІДНОСИН
В ОКРЕМИХ СФЕРАХ
І ГАЛУЗЯХ ЕКОНОМІКИ**

Навчальний посібник

Київ
Юрінком Інтер
2017

УДК 346(075.8)
ББК 67.404я73
В54

*Рекомендовано до друку Вченою радою Академії Державної
пенітенціарної служби Міністерства юстиції України
(Протокол № 14 від 20 жовтня 2016 р.)*

Автор:

Віхров Олександр Петрович, доктор юридичних наук, професор

Рецензенти:

Беляневич Олена Анатоліївна, доктор юридичних наук, професор, завідувач відділу правового забезпечення ринкової економіки Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва імені акад. Ф.Г. Бурчака НАПрН України,

Джабраїлов Руслан Аятшахович, доктор юридичних наук, доцент, заступник завідувача відділу проблем модернізації господарського права та законодавства Інституту економіко-правових досліджень НАН України,

Матвеев Петро Сергійович, доктор юридичних наук, доцент, завідувач кафедри господарського та трудового права Міжрегіональної Академії управління персоналом

Віхров О. П.

В54 **Правове регулювання господарських відносин в окремих сферах і галузях економіки: навч. посіб.** — Київ : Юрінком Інтер, 2017. — 448 с.

ISBN 978-966-667-673-6

Навчальний посібник призначений для поглибленого вивчення відповідних частин курсу «Господарське право» студентами спеціальності «Право», переважно господарсько-правової спеціалізації, студентами економічних та управлінських спеціальностей, які вивчають курс «Господарське (підприємницьке, комерційне) право (законодавство)». Посібник також буде корисним для викладачів, науковців, практиків та усіх тих, хто цікавиться особливостями правового регулювання функціональних видів господарської діяльності та господарських відносин в окремих галузях економіки. До посібника включений перелік основних літературних джерел та законодавчих і підзаконних нормативно-правових актів, що регулюють відносини у зазначених сферах і галузях.

УДК 346(075.8)
ББК 67.404я73

*Відтворення всієї книги чи якої-небудь її частини
будь-якими засобами або в якій-небудь формі, у тому числі в Інтернеті,
без письмового дозволу видавництва забороняється*

ISBN 978-966-667-673-6

© О. П. Віхров, 2017
© Юрінком Інтер, 2017

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	8
-----------------	---

ЧАСТИНА І ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ФУНКЦІОНАЛЬНИХ ВИДІВ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

ТЕМА 1. Правові засади обмеження монополізму і регулювання конкуренції	11
1.1. Правове забезпечення державної антимонопольно-конкурентної політики. Антимонопольний комітет України.....	11
1.2. Правове регулювання природних монополій	14
1.3. Порухення антимонопольно-конкурентного законодавства та їх кваліфікація	17
1.4. Заходи органів Антимонопольного комітету щодо запобігання монополізації товарних ринків та захисту конкуренції	24
1.5. Порядок розгляду заяв і справ органами Антимонопольного комітету	27
<i>Запитання для самоперевірки і контролю засвоєння знань до теми 1 .....</i>	<i>30</i>
ТЕМА 2. Правове регулювання господарського планування	31
2.1. Загальні засади правового регулювання господарського планування.....	31
2.2. Правове регулювання державного прогнозування і планування господарської діяльності.....	33
2.3. Правове регулювання господарського планування на рівні суб'єктів господарювання.....	37
<i>Запитання для самоперевірки і контролю засвоєння знань до теми 2 .....</i>	<i>42</i>
ТЕМА 3. Правове регулювання ціноутворення.....	43
3.1. Загальні засади правового регулювання ціноутворення	43
3.2. Державне регулювання цін	45
3.3. Державний контроль та відповідальність у сфері ціноутворення	48
<i>Запитання для самоперевірки і контролю засвоєння знань до теми 3 .....</i>	<i>50</i>
ТЕМА 4. Правове регулювання фінансової діяльності суб'єктів господарювання	52
4.1. Поняття і зміст фінансової діяльності суб'єктів господарювання.....	52
4.2. Загальні положення правового регулювання ринків фінансових послуг.....	54
4.3. Умови створення та діяльності фінансових установ	56
4.4. Державне регулювання ринків фінансових послуг.....	58
<i>Запитання для самоперевірки і контролю засвоєння знань до теми 4 .....</i>	<i>61</i>

ТЕМА 5. Правове регулювання банківської діяльності.....	62
5.1. Правовий статус банків і банківські операції.....	62
5.2. Банківські рахунки та порядок їх відкриття.....	67
5.3. Порядок і форми розрахунків у господарському обігу.....	70
5.4. Порядок банківського кредитування суб'єктів господарювання.....	76
<i>Запитання для самоперевірки і контролю засвоєння знань до теми 5.....</i>	<i>79</i>
ТЕМА 6. Правове регулювання ринку цінних паперів.....	80
6.1. Цінні папери у сфері господарювання та їх правовий режим.....	80
6.2. Правові засади функціонування ринку цінних паперів.....	84
6.3. Державне регулювання ринку цінних паперів.....	87
<i>Запитання для самоперевірки і контролю засвоєння знань до теми 6.....</i>	<i>92</i>
ТЕМА 7. Правове регулювання відносин приватизації, оренди, лізингу, концесії.....	93
7.1. Правове регулювання приватизації державного та комунального майна.....	93
7.2. Правове регулювання оренди майна.....	99
7.3. Правове регулювання лізингу.....	104
7.4. Правове регулювання комерційної концесії.....	108
7.5. Правове регулювання концесії державного та комунального майна.....	111
<i>Запитання для самоперевірки і контролю засвоєння знань до теми 7.....</i>	<i>117</i>
ТЕМА 8. Правове регулювання забезпечення засобами виробництва та реалізації продукції.....	119
8.1. Забезпечення засобами виробництва та реалізація продукції як вид господарської діяльності.....	119
8.2. Встановлення господарських зв'язків у порядку вільної оптової торгівлі.....	122
8.3. Правові засади здійснення публічних закупівель.....	126
8.4. Договори у сфері забезпечення засобами виробництва та реалізації продукції.....	131
<i>Запитання для самоперевірки і контролю засвоєння знань до теми 8.....</i>	<i>136</i>
ТЕМА 9. Правові засади надання послуг у сфері господарювання.....	137
9.1. Загальні положення щодо надання послуг у сфері господарювання.....	137
9.2. Правове регулювання діяльності з надання страхових послуг у сфері господарювання.....	139
9.3. Правове регулювання надання посередницьких послуг у господарській діяльності.....	145
9.4. Правове регулювання діяльності з надання рекламних послуг.....	149
9.5. Правове регулювання діяльності з надання аудиторських послуг.....	152
<i>Запитання для самоперевірки і контролю засвоєння знань до теми 9.....</i>	<i>157</i>
ТЕМА 10. Правове регулювання інвестиційної діяльності.....	158
10.1. Поняття інвестицій та інвестиційної діяльності.....	158
10.2. Державне регулювання та державна підтримка інвестиційної діяльності.....	163
10.3. Правові форми і гарантії здійснення інвестиційної діяльності.....	166
<i>Запитання для самоперевірки і контролю засвоєння знань до теми 10.....</i>	<i>169</i>
ТЕМА 11. Правове регулювання господарських відносин у сфері науково-технічної та інноваційної діяльності.....	170
11.1. Правове регулювання господарських відносин у сфері наукової та науково-технічної діяльності.....	170

11.2. Правове регулювання господарських відносин у сфері інноваційної діяльності.....	175
11.3. Договори у сфері науково-технічної та інноваційної діяльності.....	180
11.4. Господарсько-правове регулювання діяльності у сфері трансферу технологій.....	183
<i>Запитання для самоперевірки і контролю засвоєння знань до теми 11.....</i>	<i>186</i>

ТЕМА 12. Господарсько-правові засади технічного регулювання, стандартизації, захисту прав споживачів	187
12.1. Технічне регулювання і стандартизація у сфері господарювання.....	187
12.2. Державний ринковий нагляд і контроль продукції.....	193
12.3. Господарсько-правові заходи захисту прав споживачів	198
<i>Запитання для самоперевірки і контролю засвоєння знань до теми 12.....</i>	<i>201</i>

ТЕМА 13. Правове регулювання зовнішньоекономічної діяльності	202
13.1. Поняття і принципи зовнішньоекономічної діяльності	202
13.2. Суб'єкти і види зовнішньоекономічної діяльності.....	203
13.3. Регулювання зовнішньоекономічної діяльності.....	207
13.4. Ліцензування і квотування зовнішньоекономічних операцій	211
13.5. Зовнішньоекономічні договори (контракти).....	215
13.6. Правовий режим іноземних інвестицій.....	220
<i>Запитання для самоперевірки і контролю засвоєння знань до теми 13.....</i>	<i>223</i>

ТЕМА 14. Спеціальні режими господарювання	224
14.1. Поняття, види та правове регулювання спеціальних режимів господарювання	224
14.2. Спеціальні (вільні) економічні зони	227
14.3. Спеціальний режим господарювання на територіях, радіоактивно забруднених внаслідок Чорнобильської катастрофи.....	231
<i>Запитання для самоперевірки і контролю засвоєння знань до теми 14.....</i>	<i>235</i>

ЧАСТИНА 2

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ГОСПОДАРСЬКИХ ВІДНОСИН В ОКРЕМИХ ГАЛУЗЯХ ЕКОНОМІКИ

ТЕМА 15. Правове регулювання господарських відносин у гірничодобувній промисловості	237
15.1. Загальна характеристика правового регулювання господарських відносин у гірничодобувній промисловості	237
15.2. Учасники господарських відносин у гірничодобувній промисловості	239
15.3. Правове регулювання господарських відносин, що виникають при наданні у користування ділянок надр	244
15.4. Особливості правового регулювання господарських відносин у галузі геології і розвідки надр	247
15.5. Особливості правового регулювання господарських відносин у вугільній промисловості	251
15.6. Порядок користування надрами на умовах розподілу продукції.....	254
<i>Запитання для самоперевірки і контролю засвоєння знань до теми 15.....</i>	<i>257</i>

ТЕМА 16. Правове регулювання господарських відносин у нафтогазовому комплексі.....	258
16.1. Загальні правові засади господарювання у нафтогазовому комплексі	258

16.2. Учасники господарських відносин у нафтогазовому комплексі	261
16.3. Порядок і умови користування нафтогазоносними надрами.....	265
16.4. Правові засади функціонування ринку природного газу.....	270
16.5. Порядок забезпечення споживачів нафтогазовою продукцією	275
<i>Запитання для самоперевірки і контролю засвоєння знань до теми 16.....</i>	<i>278</i>
ТЕМА 17. Правове регулювання господарських відносин в електроенергетиці	279
17.1. Загальні правові засади господарської діяльності в електроенергетиці	279
17.2. Суб'єкти організаційно-господарських повноважень в електроенергетиці	281
17.3. Суб'єкти господарювання та виробничі споживачі в електроенергетиці	284
17.4. Правове регулювання ринку електричної енергії.....	290
17.5. Особливості правового регулювання господарських відносин в теплоенергетиці.....	293
17.6. Договори енергопостачання та умови відключення споживачів від джерел нергопостачання	297
<i>Запитання для самоперевірки і контролю засвоєння знань до теми 17.....</i>	<i>302</i>
ТЕМА 18. Правове регулювання господарських відносин у харчовій промисловості.....	303
18.1. Правові засади забезпечення безпечності та якості харчових продуктів.....	303
18.2. Правовий статус оператора ринку харчових продуктів.....	306
18.3. Державний контроль і відповідальність у сфері забезпечення безпечності та якості харчових продуктів.....	310
18.4. Державне регулювання виробництва та обігу спиртів, алкогольних напоїв, тютюнових виробів.....	314
18.5. Державне регулювання виробництва і реалізації цукру та деяких інших харчових продуктів.....	320
<i>Запитання для самоперевірки і контролю засвоєння знань до теми 18.....</i>	<i>323</i>
ТЕМА 19. Правове регулювання господарських відносин в аграрній сфері.....	324
19.1. Правові засади господарської діяльності в аграрній сфері.....	324
19.2. Учасники господарських відносин в аграрній сфері.....	327
19.3. Особливості забезпечення суб'єктів господарювання аграрної сфери засобами виробництва.....	333
19.4. Правові форми реалізації сільськогосподарської продукції	337
19.5. Правові засади регулювання ринку зерна	341
19.6. Правове регулювання державної аграрної інтервенції та державних заставних закупівель зерна.....	346
<i>Запитання для самоперевірки і контролю засвоєння знань до теми 19.....</i>	<i>349</i>
ТЕМА 20. Правове регулювання господарських відносин у галузі будівельної діяльності.....	350
20.1. Загальні засади правового регулювання господарських відносин у будівництві	350
20.2. Правовий статус учасників будівельної діяльності.....	353
20.3. Умови і порядок організації та здійснення будівельної діяльності.....	361

20.4. Договори підряду у будівельній діяльності.....	369
20.5. Відповідальність за правопорушення у галузі будівельної діяльності.....	376
<i>Запитання для самоперевірки і контролю засвоєння знань до теми 20.....</i>	<i>380</i>
ТЕМА 21. Правове регулювання господарських відносин у галузі зв'язку	381
21.1. Правове регулювання господарських відносин у галузі поштового зв'язку	381
21.2. Загальна характеристика господарської діяльності у галузі телекомунікацій	385
21.3. Суб'єкти господарювання і споживачі як учасники господарських відносин у галузі телекомунікацій.....	387
21.4. Суб'єкти організаційно-господарських повноважень як учасники відносин у галузі телекомунікацій.....	390
21.5. Правові засади організації господарської діяльності у галузі телекомунікацій	393
21.6. Порядок та умови здійснення господарської діяльності з надання телекомунікаційних послуг	398
21.7. Правові засади управління і використання радіочастотного ресурсу.....	400
<i>Запитання для самоперевірки і контролю засвоєння знань до теми 21.....</i>	<i>404</i>
ТЕМА 22. Правове регулювання господарських відносин у галузях торгівлі, побутового та житлово-комунального обслуговування	406
22.1. Правове регулювання господарських відносин у галузі торгівлі.....	406
22.2. Правове регулювання господарських відносин у галузі побутового обслуговування.....	410
22.3. Правові засади застосування реєстраторів розрахункових операцій у сфері торгівлі, громадського харчування та послуг	412
22.4. Правове регулювання господарських відносин у галузі надання житлово-комунальних послуг	415
<i>Запитання для самоперевірки і контролю засвоєння знань до теми 22.....</i>	<i>419</i>
Основні нормативно-правові акти та література	421

ПЕРЕДМОВА

Згідно зі ст. 1 Господарського кодексу (далі — ГК) України [1] відносини, що виникають у процесі організації та здійснення господарської діяльності між суб'єктами господарювання, а також між цими суб'єктами та іншими учасниками відносин у сфері господарювання, визнаються господарськими відносинами. Господарські відносини регулюються нормами господарського права (законодавства), що містяться у ГК України, Цивільному кодексі (далі — ЦК) України [2], інших кодексах і законах, а також у численних підзаконних нормативно-правових актах. Господарське право — це галузь права, норми якої визначають порядок організації та здійснення господарської діяльності і регулюють господарські відносини з метою забезпечення раціонального та ефективного функціонування економіки.

У період становлення господарське право було прийнято вважати таким, що складається з трьох частин [3—5].

1. Загальна частина, яка включає норми, що встановлюють загальні положення галузі, правовий статус учасників господарських відносин (у тому числі їх створення і державну реєстрацію, ліквідацію, ліцензування господарської діяльності тощо), майнову основу господарювання, регулюють господарські зобов'язання та господарські договори, господарсько-правову відповідальність.

2. Правове регулювання функціональних видів господарської діяльності, зокрема господарського планування і ціноутворення, обмеження монополізму і захисту конкуренції, фінансової діяльності суб'єктів господарювання, приватизаційних, орендних відносин, а також багатьох інших, що складаються у різних сферах і галузях економіки [6].

3. Правове регулювання господарських відносин в окремих галузях економіки, що відображає специфіку господарських відносин у

відповідних галузях (промисловість, аграрна сфера, будівництво, транспорт, зв'язок, торгівля тощо) [7].

Пропонований навчальний посібник «Правове регулювання господарських відносин в окремих сферах і галузях економіки» включає навчальний матеріал з правового регулювання функціональних видів господарської діяльності та правового регулювання господарських відносин в окремих галузях економіки, тобто об'єднує другу і третю частини господарського права в його особливу частину. Загалом такий підхід відповідає усталеному в сучасній вітчизняній господарсько-правовій теорії поділу даної галузі на дві частини — загальну та особливу [8—11], і в той самий час враховує традиційний поділ особливої частини на дві складові, що розрізняються між собою.

У першій частині посібника «Правове регулювання функціональних видів господарської діяльності» висвітлюються питання правового регулювання обмеження монополізму і захисту конкуренції, господарського планування, ціноутворення, фінансової діяльності суб'єктів господарювання, функціонування ринку цінних паперів та ринків інших фінансових послуг, приватизаційних та орендних відносин, правового регулювання господарських відносин у сферах науково-технічної та інноваційної діяльності, технічного регулювання і стандартизації, захисту прав споживачів, правового регулювання забезпечення засобами виробництва і реалізації продукції, інвестиційної, зовнішньоекономічної діяльності та деякі інші.

Друга частина присвячена особливостям правового регулювання господарських відносин в окремих галузях економіки, які мають особливе економічне, екологічне, соціальне або інше значення чи певну специфіку і регулюються спеціальними законодавчими актами. Це стратегічні галузі паливно-енергетичного комплексу — електроенергетика, нафтогазова та вугільна промисловість, харчова промисловість з підвищеними вимогами щодо забезпечення якості та безпеки продукції, аграрна сфера, яка має виключне значення для продовольчого та сировинного забезпечення потреб суспільства, розгалужена і багатоскладова сфера будівельної діяльності, надзвичайно важлива сфера зв'язку і телекомунікацій, мобільна сфера торгівлі і послуг, де найбільшою мірою знайшов розвиток малий і середній бізнес.

Навчальний посібник призначений для поглибленого вивчення відповідних частин курсу «Господарське право» студентами спеціальності «Право», насамперед господарсько-правової спеціалізації, студентами економічних та управлінських спеціальностей, які вивчають курс «Господарське (підприємницьке, комерційне) право (за-

конодавство)». Посібник буде корисним для науковців, викладачів, практичних працівників, а також усіх тих, хто цікавиться особливостями правового регулювання функціональних видів господарської діяльності та господарських відносин в окремих галузях економіки.

При підготовці посібника автор виходив із того, що студенти переходять до вивчення особливої частини курсу після засвоєння матеріалу загальної частини. Разом із тим, навчальний посібник не претендує на повне охоплення відповідного законодавства через його великий обсяг. За його межами, зокрема, залишилися й питання, які входять до предмета суміжних навчальних дисциплін, що вивчаються окремо («Біржове право», «Корпоративне право», «Транспортне право» та деяких інших).

Засвоєння особливої частини курсу «Господарське право» є необхідним для використання у практичній роботі майбутніх фахівців — юристів-господарників, економістів, менеджерів та інших. Вивчення відповідних нормативних актів у їх співвідношенні та динаміці розширить межі фахової підготовки студентів і сприятиме формуванню методологічних та методичних навичок застосування загального і спеціального законодавства у конкретних ситуаціях реальної економіки.